

Abstract

The objective of this research report is to study the progress from recognition of human rights toward recognition of community rights in Thai society. What are the conditions and processes involved? How have people's movements protected community rights which have been violated or whose exercise has been blocked by state development plans? The report covers changes in policy, bureaucratic structures, and community rights movements alike.

The report calls particular attention to the role of popular movements which attempt to prevent violation of human rights and which have adapted themselves to the political, economic and social contexts of each period. During periods of dictatorship, the concern has been with violations of political and legal rights, whereas under the capitalistic economic development regime, the call for economic and social rights has come to the fore, leading to questions about state development policies as well as demands for the right to peace. The concept of community rights has been developed from these roots as attempts have been made to change power relations among communities, the state and society in a way which promotes greater equality and recognition of social diversity.

From the time of the First National Economic Development Plan in 1961 to that of the Eighth National Social and Economic Development Plan of 2001, the state's development policies reveal a process of economic policymaking which has altered the structure of the Thai state under the pressure of international markets, international organizations and transnational firms. Under both dictatorship and democracy, power elites, including top academics as well as provincial politicians/businesspeople and later on national and international capitalists/politicians, have changed the state's structure in a way which benefits capitalist development, all the while dividing the spoils among themselves. In the 21st century, the influence of globalization has reduced the authoritarianism of the Thai state only to result in state policies promoting neoliberal economic development without borders. The destructive effect on local communities has been severe.

Studies of three local areas – Rasisalai, Songkhla Lake and Thung Yai Naresuan – suggest how movements for community rights have grown up in this context. Such movements are not founded on a notion of fixed traditional customs, but take account of the changes constantly occurring

in both outward and inward circumstances. For example, small fisherfolk have joined with city communities who also make use of the Songkhla Lake basin in building together a definition of rights in developing basin resources. The Rasisalai community tackled the issue of rights to livelihoods connected with the local ecosystem, especially the seasonally flooded forests and its associated resources. This led to growing recognition that the state should compensate not merely for legally-owned land lost to its projects, but also for a whole range of commons defined through community customs and culture. Karen communities in Thung Yai, meanwhile, organized their defense of community rights around their distinctive culture and its resource base and domestic production system.

None of these three movements for community rights is willing to surrender to state development policy or to laws destructive of community life. All of them constantly make adaptations in their encounter with globalization and connect themselves to other community movements, as well as to groups who use the same resources and groups who have access to information from the state, such as NGOs, academics, and the mass media, in order to lay a public basis for challenges to state development policy and to the rhetoric and beliefs the state and capital use in their attempt to dominate society.

To solve the problem of violations of community rights, it is necessary to make power relationships at the community level more equal and just, ensure that community use of local ecosystems can be sustained through community networks and their culture, and coordinate with other groups in society in a common push for liberation in values, beliefs and culture. The point is to change policy and legal and bureaucratic mechanisms which are now an obstacle to communities' ability to decide their own future. Developing the community rights concept is one way of attempting to protect political, economic, social and cultural rights violated by the state and by capital.

Future studies should provide materials about community rights and their development from popular movements which can build broader support for local struggles to change power relations and build a stronger institutional system of community rights.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของรายงานวิจัยนี้เพื่อศึกษาพัฒนาการสิทธิมนุษยชนที่พัฒนามาสู่สิทธิชุมชนในบริบทสังคมไทยว่ามีเงื่อนไข องค์ประกอบ และกระบวนการอย่างไร และเพื่อศึกษานโยบายการพัฒนาของรัฐที่ละเมิดสิทธิชุมชนอย่างต่อเนื่อง ว่ามีกระบวนการละเมิดและปิดกั้นสิทธิชุมชนอย่างไร และขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในการพิทักษ์สิทธิชุมชนเป็นอย่างไร ซึ่งชี้ให้เห็นการปรับเปลี่ยนนโยบาย โครงสร้างของรัฐ รวมทั้งพัฒนาการเคลื่อนไหวของขบวนการสิทธิชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการแนวคิดสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยชี้ให้เห็นถึงพลวัตการเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชนที่ปกป้องละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในแต่ละยุคสมัย จากการถูกละเมิดสิทธิทางการเมืองและกฎหมายในยุคการปกครองระบอบเผด็จการ มาสู่การเรียกร้องสิทธิทางการเมืองและสังคมภายใต้กระแสการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติอย่างเห็นได้ชัด สิทธิดังกล่าวได้ถูกพัฒนามาสู่การตั้งคำถามต่อนโยบายการพัฒนาของรัฐ และเรียกร้องถึงสิทธิในการพัฒนา และสิทธิในการมีสันติภาพ สิทธิชุมชนได้ถูกพัฒนามาจากรากฐานของสิทธิดังกล่าว ซึ่งเป็นการปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชุมชนกับรัฐและสังคมให้นำมาสู่ความเท่าเทียม และยอมรับความหลากหลายของสังคม

นโยบายการพัฒนาของรัฐตั้งแต่การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 (พ.ศ.2544) ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจได้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของรัฐไทย โดยมีแรงกดดันจากตลาดเศรษฐกิจการค้าระหว่างประเทศ บทบาทองค์กรระหว่างประเทศ และบริษัทข้ามชาติ กลุ่มชนชั้นนำทางอำนาจซึ่งประกอบด้วยกลุ่มขุนนางนักวิชาการ นักการเมืองที่เติบโตจากทุนท้องถิ่นพัฒนามาสู่ทุกระดับชาติและทุนข้ามชาติ ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างของรัฐเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยม และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบอบเผด็จการหรือระบอบประชาธิปไตย และในศตวรรษที่ 21 อิทธิพลของการพัฒนากระแสโลกาภิวัตน์ได้ลดทอนอำนาจนิยมของรัฐไทยเพื่อรับเอาการพัฒนาเศรษฐกิจเสรีนิยมแบบไร้พรมแดนเข้ามาสู่โครงสร้างการกำหนดนโยบายของรัฐ ซึ่งส่งผลอย่างรุนแรงต่อการทำลายชุมชนท้องถิ่น

จากการศึกษา 3 พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนราชสีไศล ชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และชุมชนกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร พบว่าขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ ได้สร้างนวัตกรรมความสัมพันธ์แห่งสิทธิของชุมชนกับรัฐและกลุ่มทุนแบบใหม่ ซึ่งมีได้เป็นเพียง

สิทธิตามประเพณีดั้งเดิมแบบตายตัว หากแต่มีพลวัตการเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยภายนอก และภายใน ชุมชนชาวประมงขนาดเล็กร่วมกับชุมชนในเมือง ซึ่งใช้ประโยชน์จากกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้สร้างนิยามสิทธิในการพัฒนาขึ้นมาบนฐานทรัพยากรในกลุ่มน้ำทะเลสาบร่วมกัน ชุมชนรายีไศลได้ทำให้ประเด็นสิทธิในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศ โดยเฉพาะป่าทาม และทรัพยากรที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกลายเป็นประเด็นสำคัญที่รัฐไม่สามารถจำกัดสิทธิค่าชดเชยที่ดินตามกฎหมายเท่านั้น แต่ต้องคำนึงสิทธิในการใช้ทรัพยากรร่วมกันบนฐานประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน หรือกรณีชุมชนกะเหรี่ยงทุ่งใหญ่นเรศวร การเคลื่อนไหวสิทธิชุมชนได้แสดงถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ผูกพันกับระบบวัฒนธรรม ฐานทรัพยากร ระบบการผลิตพื้นบ้าน

ขบวนการเคลื่อนไหวสิทธิชุมชนทั้ง 3 กรณี แสดงให้เห็นการไม่ยอมจำนนต่อนโยบาย การพัฒนาของรัฐและกฎหมายที่ทำลายชุมชนมาโดยตลอด และเป็นการปรับตัวเพื่อรุกกับ กระแสการพัฒนาโลกาภิวัตน์ โดยบริบทพื้นที่ของชุมชนเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชน ซึ่งร่วมกับกลุ่มคนในท้องถิ่นที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน และกลุ่มคนที่เข้าถึงข้อมูลข่าวสารของรัฐ ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และสื่อมวลชน เพื่อสร้างพื้นที่สาธารณะในการท้าทายกับ นโยบายการพัฒนาของรัฐ และวาทกรรมค่านิยมความเชื่อที่รัฐและทุนครอบงำมาโดยตลอด

ดังนั้นข้อเสนอทางนโยบายคือ การแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิชุมชนต้องปรับเปลี่ยน ความสัมพันธ์ทางอำนาจในระดับท้องถิ่นที่เท่าเทียมและเป็นธรรม โดยเริ่มจากเครือข่ายชุมชนที่อยู่ในระบบนิเวศ วัฒนธรรม เพื่อจัดการทรัพยากรร่วมกันอย่างยั่งยืน และประสานกับภาค ประชาสังคมผลักดันให้เกิดการปลดปล่อยทางค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรม ตลอดจนการ ปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางนโยบาย กฎหมาย และกลไกรัฐที่เป็นอุปสรรคขัดขวางอำนาจการตัดสินใจของชุมชน การพัฒนาแนวคิดสิทธิชุมชนจึงเป็นการสร้างอัตลักษณ์พัฒนารูปแบบสิทธิชุมชนในการควบคุมฐานทรัพยากรให้เข้มแข็ง ซึ่งจะนำไปสู่การป้องกันการละเมิดสิทธิทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยรัฐและกลุ่มทุน

โจทย์การศึกษาขั้นต่อไป ควรมองถึงนวัตกรรมสิทธิชุมชนที่เกิดขึ้นจากขบวนการ เคลื่อนไหวสิทธิชุมชนให้ลึกซึ้งและเป็นพลวัต ตลอดจนสร้างการหนุนช่วยระหว่างภาคประชา สังคมต่อชุมชน เพื่อปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจ และสร้างระบบ “สิทธิชุมชน” ให้ เป็นระบบสถาบันที่เข้มแข็งขึ้น